

NOVI DIGITALNI IZAZOVI KOJI SE ODOSE NA BEZBEDNOST I ODBRANBENE KAPACITETE I POZICIJE EU/NEW DIGITAL CHALLENGES RELATING TO EU SECURITY AND DEFENSE CAPABILITIES AND POSITIONS

¹Viktorija Vasilevska

¹Faculty of Security Sciences, MIT University, Skoplje
e-mail: v.vasilevska@yahoo.com

UDK/UDC 351.74:004.6:341.174

Pregledni članak

Sažetak: Moć Evropske unije tokom godina od njenog osnivanja, danas i u budućnosti, nesumnjivo se nalazi u jedinstvu, solidarnosti i odlučnosti. Brojni bezbednosni i odbrambeni rizici i pretnje se kontinuirano manifestuju i predstavljaju pretnju po evropsku bezbednost i odbranu. Dakle, postoji potreba za jakim i razvijenim evropskim institucijama u oblasti bezbednosti i odbrane koje će omogućiti pozitivne trendove za globalnu i komplementarnu evropsku bezbednost. Ovde je NATO od posebnog značaja kao temelj kolektivne odbrane svojih članica. Otuda poseban izazov predstavlja intenziviranje podrške poretku zasnovanom na pravilima i principima. Klimatske promene i drugi ekološki izazovi identifikovani su kao prvi globalni trend. Digitalna hiperpovezanost i tehnološke transformacije donose velike mogućnosti, ali i izazove. Politika proširenja EU, uključujući proces stabilizacije i pridruživanja, najnoviji razvoj događaja sa ruskom agresijom na Ukrajinu i stalna podrška Unije zemlji i ukrajinskom narodu deo su kataloga izazova koji utiču na bezbednosnu i odbrambenu politiku EU. .

Ključne reči: bezbednost, odbrana, institucije, izazovi, EU.

Abstract: The power of the European Union over the years since its founding, today and in the future is undoubtedly located in unity, solidarity and determination. Numerous security and defence risks and threats are continuously manifested and pose a threat to European security and defence. Therefore, the need for strong and developed European institutions in the field of security and defence is being imposed that will provide positive trends for global and complementary European security. Nato is particularly important here as the theme of the collective defence of its members. Hence, a particular challenge is the intensifying support for the order based on rules and principles. Climate change and other environmental challenges have been identified as the first global trend. Digital hyperconnectivity and technological transformations bring great opportunities, but also challenges. EU enlargement policy, including the stabilisation and association process, the latest developments with Russian aggression against Ukraine and the Union's continued support for the country and the Ukrainian people are part of a catalogue of challenges that have an impact on the EU's security and defence policy.

Keywords: security, defence, institutions, challenges, EU.

Uvod

Danas globalizacija definiše našu eru. Živimo u vremenu rastuće globalizacije ne samo u pogledu ekonomske, bezbednosne, odbrambene i političke strukture, već i u smislu znanja i informacija. Prodrla je, gotovo, u sve glavne oblasti novog milenijuma. Danas, ishodi povezani sa demokratijom i liberalizmom imaju globalnu dimenziju koja se ne može i ne sme zanemariti. Promene u ekonomiji, politici i društvenom životu sveukupno u svetlu globalizacije i tehnološke revolucije izazivaju nova razmišljanja kao odgovor na konstantno promenljive istorijske uslove. Države gube deo svog autoriteta pred prodorom novih transnacionalnih sila – multinacionalnih korporacija, globalnih medijskih grupa i današnjeg dinamičnog i mobilnog finansijskog kapitalizma, koji je isključen iz svake međunarodne kontrole i svake veze sa pojedinim narodima.²²⁹ Kontinuirana politika interakcija i razgovora između SAD i EU neophodna je za nastavak mira i bezbednosti u Evropi i šire, zbog čega je saradnja, a ne multipolarna konkurencija, najvažnija. Integracija Evropske unije ne samo da je uspela da prevaziđe dugogodišnje neprijateljstvo između evropskih zemalja i ukine antagonizam Istok-Zapad, već je ponudila odgovor na izazov globalizacije, a time i priliku za politiku slobodne i mirne budućnost, omogućavajući slobodno kretanje ljudi, usluga, robe i kapitala, sa evrom kao jedinstvenom valutom. Istovremeno, ne treba zaboraviti da je uvođenjem Evropske spoljne i bezbednosne politike Evropska unija počela da promoviše i održava stabilnost u svetu, baveći se terorizmom, međunarodnim kriminalom, švercom droge, ilegalnom imigracijom i globalnim problemi sa kojima se suočavaju u životnoj sredini. Ipak, najveći izazov je bilo širenje mira i bezbednosti van granica Evropske unije.

Smatra se uspešnim eksperimentom međunarodne saradnje velikog broja evropskih država u cilju postizanja određenih zajedničkih ciljeva i jedinstvenog oblika modernog upravljanja sa elementima nadnacionalne političke i pravne vlasti.²³⁰

Pitanja bezbednosti i odbrane imaju posebno mesto u EU i njenim politikama i institucijama. Ova posvećenost ima svoj kontinuitet i evoluciju. Ali bez fokusiranja na istorijsku dimenziju, fokus u radu je da se sagledaju trenutni uslovi i izazovi.

1. Digitalni trendovi i izazovi u EU

²²⁹ Дивјак С., Уз књигу Норберта Бобија: Либерализам и демократија, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1995, стр.1-16

²³⁰ Ванковска Б., Институции на Европската унија, Филозофски факултет, Скопје, 2008, стр.16.

Evropska komisija je 2021. objavila drugi Strateški izveštaj predviđanja. Prvi izveštaj objavljen 2020. godine uveo je strateško predviđanje kao osnovu za procese kreiranja politika EU, sa ciljem da se u njih ugradi predvidljivost. Ključna tema Izveštaja bila je „Otpornost“ – što bi u prevodu značilo „otpor“, tačnije „elastičan otpor“, jer je ideja da se elastičnošću bude otporan na nove izazove. Naravno, kriza izazvana covid-19 je podstakla i ubrzala ove procese, već razvijene na nivou EU i u državama članicama. Ovaj Izveštaj o strateškom predviđanju Evropske komisije dublje se bavi identifikovanjem globalnih trendova – do 2050. godine i dalje i navodi deset ključnih oblasti za delovanje EU. Klimatske promene i drugi ekološki izazovi identifikovani su kao prvi globalni trend. Predviđa se da će globalno zagrevanje izazvati porast temperature od 1,5 stepena Celzijusa u naredne dve decenije i 2 stepena Celzijusa do 2050. godine, povećavajući pritisak na bezbednost vode i hrane, biodiverzitet, degradaciju životne sredine i javno zdravlje. Drugi globalni trend je digitalna hiperpovezanost i tehnološke transformacije, koje donose velike mogućnosti, ali i izazove, kao što su: povećan rizik od sajber-napada; gubitak poslova; pojava novih, ali sa zahtevom za novim veštinama; povećanje e-otpada i potražnje za energijom i oskudnim resursima. Pritisak na demokratske modele upravljanja i vrednosti je treći identifikovani globalni trend, koji jasno ukazuje na rizik od nastavka erozije demokratskog upravljanja u uspostavljenim demokratijama, pored takvog rizika u zonama nestabilnosti u susedstvu EU i šire. Širenje dezinformacija je označeno kao ozbiljan rizik za demokratske sisteme.

Promene u globalnom poretku i demografiji su četvrti i svakako ne najmanje značajan trend. Očekuje se da će svetska populacija porasti na 9,7 milijardi 2050. godine, ali trendovi u EU su suprotni – starenje stanovništva i smanjenje radno sposobnog stanovništva. Predviđa se upornost, ali i mogući porast migracionih izazova. Očekuje se preraspodela globalne moći i pomeranje geoekonomskog centra na istok, povećanje globalnog rivalstva i krhkosti i svetski poredak koji je sve više multipolaran. U ovoj proceni trendova, planeri u EU su postavili 10 prioriteta, kako bi iskoristili mogućnosti i odgovorili na izazove, i to:

- Osiguranje održivih i otpornih zdravstvenih i prehrambenih sistema;
- Obezbeđivanje dekarbonizovane i pristupačne energije;
- Jačanje kapaciteta za upravljanje podacima, veštačku inteligenciju i najsavremenije tehnologije;
- Obezbeđivanje i diverzifikaciju snabdevanja kritičnim sirovinama;
- Obezbeđivanje globalne pozicije prvog pokretača u postavljanju standarda;
- Izgradnja otpornih i otpornih ekonomskih i finansijskih sistema;
- Razvoj i zadržavanje veština i talenata koji odgovaraju ambicijama EU;
- Jačanje bezbednosnih i odbrambenih kapaciteta i pristupa svemiru;

- Rad sa globalnim partnerima na promovisanju mira, bezbednosti i prosperiteta za sve.
- Jačanje otpornosti institucija.

Pored toga što je integracija Zapadnog Balkana u EU prepoznata kao jedan od geopolitičkih prioriteta Unije, ovaj proces i dokumenti Komisije mogu biti izvor inspiracije za naše političke, naučne i ekonomske elite. Politika proširenja EU, uključujući proces stabilizacije i pridruživanja, najnoviji razvoj događaja sa ruskom agresijom na Ukrajinu i kontinuiranu podršku Unije zemlji i ukrajinskom narodu, situaciju na Bliskom istoku i predloženu reviziju višegodišnjeg finansijskog okvira za period 2021-2027. imaju uticaj na odbrambeno-bezbednosnu situaciju u EU. Početak ruske invazije na Ukrajinu 24. februara 2022. označio je prekretnicu u istoriji Evrope, podsećajući da je od izbijanja rata Unija donela niz odluka bez presedana da podrži Ukrajinu i ojača evropski suverenitet. To je dovelo do postavljanja novih ciljeva u cilju povećanja odbrambene spremnosti, stvaranja unutrašnjeg odbrambenog tržišta, ublažavanja posledica ruske agresije na Ukrajinu i jačanja bezbednosti i otpornosti, kao ključnih pitanja za jačanje Unije u ovoj oblasti.²³¹

2. Dizajn evropske bezbednosne i odbrambene politike

Evropska unija se pokazala kao veoma uspešna u kreiranju zajedničke spoljne i bezbednosne politike i izgradnji evropskog bezbednosnog identiteta, što je kulminiralo objavljivanjem Evropske bezbednosne strategije 2003. godine pod nazivom „Bezbednija Evropa u boljem svetu“ (European Security Strategy - Sigurna Evropa u boljem svetu). Po prvi put u svojoj istoriji, ovim dokumentom uspostavlja celovit okvir svoje bezbednosne politike, gde su navedeni strateški ciljevi Unije: suočavanje sa pretnjama (identifikovano je pet ključnih bezbednosnih pretnji, i to: terorizam, širenje oružja za masovno uništenje, regionalni sukobi i krize, raspad država i organizovani kriminal); izgradnju bezbednosnog područja oko Evrope i jačanje međunarodnog sistema (koji se zasniva na efikasnom multilateralizmu i saradnji sa regionalnim i međunarodnim organizacijama).²³²

Evropska bezbednosna i odbrambena politika kao operativni deo Zajedničke spoljne i bezbednosne politike je, po mnogima, jedina oblast i poslednji deo koji nedostaje da se završi politička integracija Unije. Pristup Evropske unije bezbednosti bio je zasnovan na uverenju da su vojna sredstva samo jedan element efikasne, održive bezbednosne politike, a obično ne i najvažnija imovina. Iako ovo može delimično odražavati percepcije iskrivljene specifičnim iskustvom konfrontacije između Istoka i Zapada u Evropi, to se takođe poklapa sa uverenjem da svaki

²³¹ <https://meta.mk/strateshkoto-predviduvanje-na-evropskata-unija-kon-idninata-i-nazad/>, 14.01.2024 година.

²³² A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, December, 2003.

problem nema vojno rešenje. Ovo vodi ka širem razumevanju sposobnosti: sposobnosti da se nosite sa krizama, ili još bolje, da ih sprečite.²³³

Dizajn evropske bezbednosne i odbrambene politike sadržan je u sledećim tačkama:

- U pogledu institucionalnog uređenja i ocene uspešnosti, Evropska unija je kroz Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku i dalje civilna sila u uslovima postojanja kolektivne odbrambene organizacije – NATO;
- Evropska bezbednosna i odbrambena politika je sui generis, posebno zbog drugačije strukture i orijentacije koja je razlikuje od drugih međunarodnih bezbednosnih režima, kao i od bezbednosnih i odbrambenih politika njenih država članica;
- analizom misija i utvrđivanjem pozitivnih i negativnih strana, potvrđujući rastuću ulogu Evropske unije u bezbednosti i odbrani, sugerišući da je evropska bezbednosna i odbrambena politika primer „denacionalizacije” odbrambene politike i kao takva najvažnija inicijativa posle Ekonomske i monetarne unije;
- što je najvažnije, analizirajući i dajući odgovor na pitanje: da li se evropska bezbednosna i odbrambena politika u 21. veku definiše pre svega kao projekat orijentisan na evropsku odbranu ili na međunarodni mir i red? Zaključak je da Evropska unija više pažnje posvećuje konceptu „civilne bezbednosti, čiji primarni fokus nije odbrana od neposrednih pretnji, već implementacija stabilnih i mirnih političkih struktura Unije u regionalnom i globalnom okruženju; primarna norma međunarodnog poretka koja reguliše tradicionalne principe državnog suvereniteta i neintervencije, za razliku od koncepta „ofanzivne samoodbrane“, koji se odnosi na „ofanzivno, defanzivno razmišljanje, fokusiranje na misije izvan granica EU.”²³⁴

Evropski poredak koji je trajao do kraja 19. i početka 20. veka karakterisao je stalni proces diplomatskog manevrisanja i sukoba između država. Obrasci moći su se stalno menjali, ali je osnovna struktura odnosa između evropskih država ostala, a periodične pokušaje Španije, Francuske i Velike Britanije da uspostave hegemoniju efektivno su osujećivale druge države.²³⁵

²³³ Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) за првпат стапи во сила во 1993 година, преку Делот 5 од Договорот за Европската унија. Во однос на ЕПС, ЗНБП претставува значаен новитет во Договорот за ЕУ во кој се воведени три значајни елемента: утврдено е водење на кохерентни активности во рамки на надворешните односи на Унијата, базирано на столбовите и единствената институционална рамка; дефиниран е концептот на заеднички акции, со за цел да ја води политичката соработка; и прашањето на одбрана е вклучено во ЗНБП.

²³⁴ Јосифовиќ И., Безбедносна и одбранбена политика на ЕУ, Скопје, 2011 година, стр. 6-7.

²³⁵ Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, New York, Basic Books, 1997, pp. 14-30.

Međutim, EU se smatra uspešnim eksperimentom međunarodne saradnje velikog broja evropskih država u cilju postizanja određenih zajedničkih ciljeva i jedinstvenog oblika modernog upravljanja sa elementima nadsudnacione političke i pravne vlasti.²³⁶

Očuvanje mira i bezbednosti njenih građana i teritorije je od presudnog značaja za Uniju, a međusobna povezanost unutrašnje i spoljne bezbednosti je od velikog interesa za prevenciju sukoba, unapređenje ljudske bezbednosti, rešavanje uzroka nestabilnosti i sklonost ka sigurnijem svetu.

U cilju promovisanja svojih interesa, EU će nastojati da ostvari sledećih pet prioriteta: (1) bezbednost EU; (2) državni i društveni otpor prema istoku i jugu EU; (3) integrisani pristup sukobima i krizama; (4) kooperativni regionalni poreci (kroz prizmu bilateralnih, subregionalnih, regionalnih i međuregionalnih odnosa) i (5) globalno upravljanje za 21. vek.²³⁷

3. Pretnje bezbednosti i EU

Evropska unija je usvojila nekoliko strateških bezbednosnih dokumenata koji su dopunili Evropsku bezbednosnu strategiju, a to su: Strategija EU protiv širenja oružja za masovno uništenje (2003), Strategija za borbu protiv terorizma (Strategija za borbu protiv terorizma - 2005), Strategija za spoljnu dimenziju pravosuđa i unutrašnjih poslova (2005), Strategija za bezbedno informaciono društvo (2006), Strategija unutrašnje bezbednosti (2010), Strategija sajber bezbednosti Evropske unije (2013) i dr.

Još 2003. godine, u dokumentu Evropske strategije bezbednosti, ključne pretnje sa kojima se suočava Evropska unija identifikovane su kao: terorizam, širenje oružja za masovno uništenje, regionalni sukobi, propale države i organizovani kriminal. Održavanje bezbednosnog stava predstavlja izazove u borbi protiv ovih pretnji. Radi bezbednosti odbrane i promocije vrednosti Evropske unije (sloboda, demokratija, poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i vladavina prava), postoji potreba da se razvije snažno međunarodno društvo sa dobrim funkcionisanje međunarodnih institucija i međunarodnog poretka zasnovanog na međusobno prihvaćenim pravilima. Globalna priroda pretnji sa kojima se suočava Evropska unija, a samim tim i Balkan, takođe odražava globalnu prirodu interesa.

²³⁶ Ванковска Б., Институции на Европската унија, Филозофски факултет, Скопје, 2008, стр.16.

²³⁷ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2024. Достапно на: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.

Iz tih razloga, na primer, Nemačka je usvojila Strategiju nacionalne bezbednosti juna 2023. Najveća pretnja Evropi, a i Nemačkoj, trenutno je Rusija, navodi se u strategiji. Ali Kina takođe predstavlja rastuću globalnu pretnju zbog svoje agresivne politike u Aziji i pokušaja da iskoristi ekonomsku moć za postizanje političkih ciljeva. U dokumentu se Kina naziva "partnerom, konkurentom i sistemskim rivalom". Pored vojnih pretnji, strategija pominje i sajber napade, moguće napade na kritičnu infrastrukturu, ali i klimatske promene ili pandemije.²³⁸

Danas se za evropske zemlje može reći da pojačavaju bezbednosne napore jer slike rata, koje se emituju na ekranima širom kontinenta i preplavljaju društvene medije, podstiču islamističke radikale na napad – ponekad sa smrtonosnim efektom. Porast antisemitskih incidenata od 7. oktobra posebno zabrinjava, ističe Vol strit džornal i dodaje da su ih evropske vlasti u proteklih osam nedelja registrovale na hiljade, a samo u Francuskoj više od 1.500. Austrijski pokrajinski ministar Verner Amon je u tom pravcu naglasio: zbog svega što se dešava treba da stvorimo više bezbednosti. Bezbednosna situacija je napeta u svim evropskim zemljama i povećali smo nivo bezbednosti. Moraće se obezbediti adekvatne mere.²³⁹

U oktobru 2023, italijanski premijer Đorđa Meloni saopštio je da ta zemlja ponovo uspostavlja graničnu kontrolu sa susednom Slovenijom zbog povećane pretnje terorizma u Evropi izazvane eskalacijom sukoba na Bliskom istoku. Naime, u severoistočnom pograničnom regionu u tom periodu identifikovano je 16.000 ljudi koji su ilegalno ušli u Italiju preko slovenačke granice – poslednje stanice na balkanskoj ruti kojom migranti prolaze pre ulaska u zapadnu Evropu u dogovoru sa italijanskim Ministarstvom unutrašnjih poslova koje je potvrdilo neophodnost jačanja granice Italije.

Strateški pristup Evropske unije u oblasti bezbednosti nastavljen je usvajanjem Globalne strategije za spoljnu i bezbednosnu politiku Evropske unije (EUGS) 2016. godine. Globalna strategija predstavlja ambicije za jačom Evropom, osnovne interese, vrednosti i prioritete EU za angažovanje u svetu. Ona se oslanja na mir i bezbednost, prosperitet, demokratiju i globalni poredak zasnovan na pravilima kao vitalni interes za spoljno delovanje.²⁴⁰

238

239

Y

240 <https://360stepemianje.com/na-cu-bezbednos-Catarijes-2021-kopazajav-177ga-nema-konkretni->

E

R

k

b

N

K

-

h

Zaključak

Danas Unija, kao regionalna i nadnacionalna organizacija, predstavlja najveći trgovinski blok u svetu, sa razgranatom ekonomskom platformom, međusobnom povezanošću i integracijom, a proces evropskih integracija ima ogroman uticaj na čitav kontinent i šire. Uz pomoć procesa globalizacije, EU je uspjela da internacionalizuje sopstvene norme i prakse koje su nametnute unutrašnjoj politici novih država članica i zemalja kandidata za pridruživanje EU. Zalaže se za postizanje sledećih glavnih ciljeva: unapređenje mira i blagostanja građana; garancija slobode, bezbednosti i pravde; promovisanje održivog razvoja zasnovanog na uravnoteženom ekonomskom rastu, konkurentnoj tržišnoj ekonomiji, društvenom napretku i zaštiti životne sredine; borba protiv socijalne isključenosti i diskriminacije; jačanje ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije i solidarnosti između zemalja članica; uspostavljanje ekonomske i monetarne unije sa jedinstvenom valutom.

Literatura

1. Дивјак С., Уз књигу Норберта Бобија: Либерализам и демократија, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1995 година.
2. Ванковска Б., Институции на Европската унија, Филозофски факултет, Скопје, 2008 година.
3. A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, December, 2003
4. Јосифовиќ И., Безбедносна и одбранбена политика на ЕУ, Скопје, 2011 година.
5. Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, New York, Basic Books, 1997.
6. Зенделовски Г., Креирање на безбедносни политики, Скопје, 2011 година.
7. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2024. Достапно на: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.
8. Георгиева Л., Европска Безбедност, Филозофски Факултет, 2014 година.
<https://meta.mk/strateshkoto-predviduvanje-na-evropskata-unija-kon-idninata-i-nazad/>, 14.01.2024 година.
<https://europa.rs/strateski-kompas-za-bolju-bezbednost-i-odbranu-eu-u-narednoj-deceniji/>, 18.01.2024 година.
<https://www.dw.com/mk/strategija-za-nacionalna-bezbednost-kako-da-se-zastiti-germanija/a-65912675>, 10.01.2024 година.
<https://360stepeni.mk/osmani-za-bezbednosnata-sostojba-vo-zemjava-zasega-nema-konkretni-zakani-no-nadlezhnite-gi-sledat-sostojbite/>, 10.01.2024 година.